

MONOGRAFIES I RECERQUES

Cercles. Revista d'Història Cultural 17/2014: 139-156

ISSN: 1139-0158

ENTRE INTEL·LECTUAL I POLÍTIC:
LLUÍS NICOLAU D'OLWER DURANT LA
SEGONA REPÚBLICA VIST PELS SEUS COETANIS

Rokayah Navarro
Doctoranda UB

RESUM. Fruit d'un treball molt més ampli, el present article s'insereix en el corrent historiogràfic que els darrers anys s'ha interessat per la figura de Lluís Nicolau d'Olwer com a polític i com a intel·lectual. Aquest article es planteja entendre per què la seva trajectòria ha estat menystinguda fins gairebé l'actualitat i, per fer-ho, presenta una panoràmica de les crítiques que els contemporanis van formular envers l'acció política de qui va ser ministre d'Economia durant el Govern provisional de la República el 1931 i director del Banc d'Espanya els primers temps de la Guerra Civil. Amb tot, l'article planteja analitzar el pes que aquesta avaluació negativa va tenir en relegar Lluís Nicolau a un segon pla i, al contrari, pretén subratllar-ne el paper rellevant com a intel·lectual i com a home públic al servei del seu país.

PARAULES CLAU. Nicolau d'Olwer, historiografia, intel·lectual, Segona República Espanyola, catalanisme.

ABSTRACT. The result of a much larger work, this article forms part of the historiographic current which in recent years has been interested in the figure of Lluís Nicolau d'Olwer as a politician and as an intellectual. This article attempts to understand why his career has been underestimated almost until the present and to do this presents an overview of the contemporary criticism of the political action of a man who was finance minister in the interim government of the Republic in 1931 and director of the Bank of Spain in the early days of the Civil War. The article attempts to analyse to what extent this negative evaluation contributed to relegating Lluís Nicolau into the back-

ground and, aims to highlight his important role both as an intellectual as a public man at the service of his country.

KEY WORDS. Nicolau d'Olwer, historiography, intellectual, Second Spanish Republic, Catalanism.

A Lluís Nicolau d'Olwer (1888-1961), humanista de formació, no l'abellí mai la política, però el context i la conjuntura dels anys vint i trenta del segle XX el van empènyer a no desentendre-se'n, fou una opció per *imperatiu moral* de molts intel·lectuals del moment. De l'home que va ser líder d'Acció Catalana entre 1922-1939 se n'ha dit que era «polifacètic i que pot ser conegut per la seva ingent aportació en diverses disciplines»,¹ «irreductible a caricatura, se'n podien fer retrats diversos».² Nicolau d'Olwer, deixeble d'Antoni Rubió i Lluch i llicenciat en dret, es doctorà en lletres i destacà com a hel·lenista durant tota la seva carrera acadèmica. El 22 de març de 1917 fou nomenat membre adjunt de la Secció Filològica de l'IEC i ajudà Àngel Guimerà. Militant de les Jovenuts de la Lliga Regionalista, el 1918 fou regidor de cultura a l'Ajuntament de Barcelona i el 1920 esdevingué alcalde accidental després de l'assassinat de Francesc Layret. Durant la Conferència Nacional Catalana el 1922, les Jovenuts de la Lliga s'escindeixen i, juntament amb altres elements arribats de l'Esquerra Catalana, funden l'organització Acció Catalana, la qual serà presidida més endavant per Nicolau d'Olwer. Aquell mateix any l'organització adquireix el diari republicà *La Publicidad* i en poques setmanes experimenta una forta catalanització tot esdevenint *La Publicitat*, òrgan de premsa de la formació i tribuna d'opinió de molts intel·lectuals del moment. Nicolau d'Olwer mateix exercí com a periodista i publicà articles en què tractava temes molt diversos de l'actualitat del moment. El juny del 1923 Nicolau d'Olwer fou escollit diputat de la Mancomunitat de Catalunya. La Dictadura del general Primo de Rivera i la persecució contra el català i els catalanistes l'obliguen a exiliar-se el 1924 a Ginebra, i des d'allà fa difusió de la situació de Catalunya al voltant de la Societat de Nacions. Durant aquest exili aprofita per fer viatges per la Mediterrània. El 1930, mentre és a Atenes donant un seguit de conferències, és cridat a formar part del comitè revolucionari sorgit del Pacte de Sant Sebastià. Amb la cai-

¹ Marta PESSARRODONA i ARTIGUES, «Lluís Nicolau d'Olwer: una incògnita catalana», *Via*, revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol, 04/2007, pp. 65-73 i 65.

² Domènec GUANSÉ i SALESAS, *Abans d'ara (Retrats literaris)*, Barcelona, Proa, 1966, p. 69.

guda de la Dictadura de Primo de Rivera, els partits polítics es reorganitzen i es preparen per a les properes eleccions municipals del 12 d'abril de 1931. Encara a l'exili, rep la notícia de la unió d'Acció Catalana amb l'Acció Republicana d'Antoni Rovira i Virgili, que va donar lloc al PCR. Tot i que aquesta formació va sortir derrotada en les eleccions, Lluís Nicolau va anar a formar part del Govern provisional de l'acabada de proclamar Segona República, en haver estat membre del comitè revolucionari. Així, de líder d'una formació derrotada a Catalunya, el nostre home esdevé ministre d'Economia del Govern de Manuel Azaña, fins al desembre del 1931. Durant el període de la Segona República va rebre crítiques molt ferotges per la seva tasca en política, vingudes de sectors molt propers a ell. Eren justificades, aquestes crítiques? Hi va haver acarnissament? Veurem què en deien, d'ell, diferents personatges coetanis, la majoria intel·lectuals o polítics, que van tenir més o menys relacions d'amistat i professionals amb Lluís Nicolau d'Olwer.

Des d'ERC

Malgrat l'eufòria del moment, Nicolau es mostrà prudent el 14 d'abril, per no dir reticent, pel fet d'haver d'anar a Madrid per formar govern en representació dels republicans catalans: «ara em sembla que en qualsevol combinació ministerial que s'intenti arribat el cas [...] em sembla que no hi he d'estar jo ni cap de nosaltres [...] millor que sigui en Macià. Això és el més just...».³ Aquesta deferència vers Macià, en realitat respon al fet que Lluís Nicolau tenia tots els dubtes del món, i no li satisfesia gens fer política a Madrid i endarrerir la seva decisió condicionada per l'aprovació del líder d'ERC. Al seu torn, Macià va haver de telefonar repetidament a Alcalá Zamora dificultant la incorporació de Nicolau d'Olwer, com a representant català, al Govern de la República. Niceto Alcalá Zamora recull així la impressió que li mereixia aleshores el futur ministre d'Economia: «No me arrepentí, porque encontré siempre en él un colaborador leal, correcto, modesto, ponderado y simpático que me dejó un excelente recuerdo».⁴ Tot això ho justifica perquè les pretensions, segons ell,

³ Jaume SOBREQUÉS I CALLICÓ I D'ALTRES, «Epistolari de Lluís Nicolau d'Olwer amb Ramon d'Abadal i de Vinyals, i amb Ferran Valls i Taberner: 1905-1933», Barcelona, Promocions Publicacions Universitàries, 1989, p. 231.

⁴ Niceto ALCALÁ ZAMORA, *La victoria republicana: 1930-1931, el derrumbe de la monarquía y el triunfo de una revolución pacífica* [pròleg de Stanley G. Payne; ed. Jorge Fernández-Coppel], Madrid, La Esfera de los libros, 2012, p. 239.

d'Esquerra Republicana eren de posar Companys en el lloc que hauria d'ocupar Nicolau d'Olwer, i li va semblar «injusta para quien había formado parte del Gobierno provisional en las horas difíciles».⁵ Tota aquesta estratègia d'en Macià responia al fet que Nicolau «no li semblava el representant ideal de Catalunya».⁶ Finalment, i no abans de moltes hores de converses telefòniques, Nicolau d'Olwer acceptà el càrrec de ministre d'Economia. Després dels inicials moments d'indecisió i dubtes, mentre esperava l'aprovació de Macià, Nicolau tornà de París i anà directament a Madrid per formar part del Govern provisional de la Segona República, en qualitat de membre del comitè revolucionari. L'eufòria de Macià per la proclamació de la República catalana aviat trobà el seu primer bany de realitat. En aquest marc, els encarregats de dur a terme la feixuga negociació van ser Nicolau d'Olwer, Marcel·lí Domingo i Fernando de los Ríos, indicats tots tres per reeixir: «I reeixiren, després d'una discussió aspra i laboriosa».⁷ Tanmateix, Nicolau d'Olwer hagué de fer aquesta primera missió a contracor, era conscient que des de Catalunya se'n faria una lectura en clau de traïdoria, i de fet el seu prestigi com a polític en sortí malmès. A partir d'aquests moments, la relació Macià-Nicolau se'n ressentí molt. Hi havia un tensió tangible entre ambdós i Ramon Arrufat ens ho descriu d'una manera crua i nua, carregant contra Lluís Nicolau d'Olwer com a culpable d'aquesta situació, sense eufemismes, malgrat que li reconeix l'honor amb què es va conduir. Precisament, aquest honor el podria haver encotillat i no hauria sabut o no hauria volgut arriscar com a patriota català: «el seu argument va ser tant vague i de tanta "legalitat" que és inconcebible per a un patriota que fos argumentat [...] la manca de coratge i de convicció d'en Nicolau en condicionar la sort del país a la "legalitat" que no tenia altre objectiu que unes converses verbals amb els polítics espanyols».⁸ Segons Ramon Arrufat, el fet de ser ministre del Govern central, a saber enemic de Catalunya malgrat que republicà, no donava credibilitat moral a Nicolau d'Olwer per venir a Catalunya a negociar amb Macià. Això ho

⁵ ALCALÁ ZAMORA, *La victoria...*, op. cit., p. 239.

⁶ Hilari RAGUER I SUÑER, *Divendres de Passió. Vida i mort de Manuel Carrasco i Formiguera*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, p. 146.

⁷ Claudi AMETLLA I COLL, *Memòries polítiques, 1918-1936* [pròleg Josep Raimundo Bartrés], Barcelona, Catalònia, 1979, p. 87.

⁸ Ramon ARRUFAT I ARRUFAT, *Macià: la trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*, Juneda, Fonoll, 2007, p. 351.

diu un militant clandestí d'Estat Català, per tant hem de ser curosos a l'hora de valorar el patriotisme des de segons quines perspectives.

Pel que fa a la representació dels catalans al Govern provisional de la República, moltes eren les expectatives posades en Lluís Nicolau d'Olwer, tal com recullen Montserrat Vilà i Joan Molar: «Hom esperava que la seva intervenció contribuís al reconeixement dels drets i les llibertats de Catalunya», «En tu confiem tots que no'ns prendran el que tenim».⁹ Però en ocupar el ministeri assignat, el flamant ministre d'Economia rebé moltes crítiques per part d'homes d'ERC, perquè consideraven que no li pertocava ser ministre en no haver guanyat les eleccions, però havia estat Macià qui més havia insistit que Nicolau ocupés el càrrec al Ministeri. Al final això va esdevenir la seva legitimació davant de tantes crítiques i tan dures. En aquest sentit, l'ofensiva dels elements d'ERC va obligar Carles Capdevila —aleshores director de *La Publicitat*— a fer una defensa de Nicolau a les seves planes el 5 de juliol de 1931:

L'estranyesa i el disgust que produeixen entre els catalanistes les reiterades manifestacions d'hostilitat al Ministre d'Economia [...] són deguts a què tota vegada el senyor Nicolau d'Olwer és al govern provisional a instàncies de la Generalitat [...] si el senyor Macià creu que Nicolau d'Olwer no té aptitud per a aquesta representació que ell mateix ratificava, té l'obligació de proclamar-ho públicament.¹⁰

D'alguna manera Carles Capdevila acaba per justificar el líder catalanista dient que, al capdavant, era ell qui havia acceptat figurar al Comitè revolucionari en moments de gran incertesa i perill per poder prestar un servei a Catalunya, arribat el moment de la República.

També Pere Coromines recull als seus diaris unes impressions sobre l'actitud de Nicolau d'Olwer, en aquells primers dies de govern que seguiren a la confusió inicial. Hem de prendre les paraules de Coromines —i les de molts altres— com a percepcions personals, però malgrat les reserves que ens puguin generar, creiem que són sinceres ja que, amb Nicolau, l'unia una cordial relació. El 26 de maig d'aquest mateix any, Coromines ens explica que després del

⁹ Montserrat VILÀ i BAYERRI; Joan MOLAR i NAVARRO [eds.], *Correspondència entre Lluís Nicolau d'Olwer i Jaume Bofill i Mates*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 131.

¹⁰ VILÀ i MOLAR, *op. cit.*, apèndix, doc. n. 25.

Consell d'Administració de Tributs Nacionals SA va dinar amb Nicolau i amb altres companys, i que aquest parlà «un xic despectivament d'en Macià i em fa mal efecte».¹¹ Alguna raó hi havia d'haver perquè Nicolau emprés aquest to despectiu, i perquè es negués a posar-se al telèfon quan Macià trucava a Madrid, obligant el president de la Generalitat a haver de tractar directament amb Niceto Alcalá Zamora: «Nicolau extendía los brazos en la más correcta y apremiante de las súplicas»;¹² un relat, si més no rocambolesc, que s'ha de llegir amb moltes reserves. Coromines, molt proper a Macià, recull l'animadversió del president de la Generalitat vers Nicolau d'Olwer. El 31 de maig de 1931 se celebrava a l'IEC una sessió a la qual acudia el ministre d'Economia, però el dia abans Macià comentava que «Més li valdria a Nicolau que jo no hi vagi», i Coromines diu a continuació «...passa per davant dels seus ulls una ombra de ressentiment...».¹³ Declara sentir-se molt entristit per aquesta situació, pel fet que es troba entre dues persones a les quals sembla apreciar.

Així, des de Catalunya, el líder del PCR fou acusat de no haver representat a Madrid els interessos catalans. Hom podria pensar, un cop passat l'etapa de Govern provisional a Madrid, que Lluís Nicolau fou poc realista respecte de les seves aspiracions polítiques, o potser no havia treballat gaire per guanyar-se un lloc en la política catalana. Rafael Tasis, però, estava convençut que «Podem pensar, tanmateix, que la política catalana no va donar-li els llocs —els primers llocs— que es mereixia i que ell, segurament, hauria estat el primer de refusar...».¹⁴ No se li pot retreure que volgués un càrrec a mida, ja que ell s'hauria sentit més còmode en un càrrec a l'Ajuntament o a la Generalitat que li permetés continuar amb les seves activitats acadèmiques. Treballar des d'un lloc polític per tot allò que ell més s'estima, la llengua i la cultura catalanes: «[...] mai no he tingut l'ambició d'anar més enllà d'allò que em sembla el deure de tot-hom que estima la seva llengua: escriure-la amb correcció»,¹⁵ i això per a ell era una manera de fer país i ser-ne tan patriota com el que més, però no des de la política activa com potser s'havia esperat, ja que no tenia tarannà per fer políti-

¹¹ Pere COROMINES I MONTANYA, *Diaris i records de Pere Coromines*, vol. 3 [ed. Max Cahner i Joan Coromines], Barcelona, Curial, 1974-1975, p. 16.

¹² Albert BALCELLS I GONZÁLEZ, *Democràcia contra dictadura: escrits polítics, 1915-1960*, Lluís Nicolau d'Olwer, Barcelona, 2007, p. 44, i ALCALÁ ZAMORA, *La victoria...*, p. 243.

¹³ COROMINES, *Diaris i records...*, op. cit., p. 17.

¹⁴ Rafael TASIS I MARCA, «En la mort de Lluís Nicolau d'Olwer» dins *Pont Blau*, núm. 109, gener 1962, pp. 2-5 i 4.

¹⁵ TASIS, «En la mort de Lluís...», *Pont Blau*, op. cit., p. 5.

ca al nivell que exigia el moment. En aquest sentit, probablement va defraudar a molts.

Des de sectors del Govern de la República

Durant el temps que durà la seva tasca al Govern provisional de la República, les relacions amb Indalecio Prieto van ser molt tenses, i en l'afer del tancament del Banc de Catalunya i del tancament del mercat lliure de valors de Barcelona, Nicolau apareix amb una actitud poc clara, fins i tot compromesa per haver de fer equilibris entre Madrid i Barcelona. No ens costa d'imaginar-lo incòmode per haver d'estar a l'ull del fibló, havent de suportar a més els insults d'en Prieto¹⁶ vers els catalans. Probablement ens trobem davant d'un home excessivament modest i poc donat a prodigar-se en públic per afany de lluïment. Rafael Tasis reflexionà sobre aquesta possible manca d'ambició: «Manca d'ambició? Manca d'una autèntica vocació política? Excés de finor crítica, de pessimisme ingènit sobre els homes i sobre els sotracos de la vida pública? Podríem discutir-ne molta estona...»,¹⁷ i probablement trobaríem que tot això podria tenir cabuda per explicar el seu tarannà, però res seria del tot determinant.

De tota manera, Indalecio Prieto no fou l'únic que tingué un judici negatiu sobre ell, influït sobretot pel liberalisme pregon de Nicolau d'Olwer. Als seus diaris, Alcalá Zamora assenyala Nicolau com un dels culpables que la reforma agrària no es fes com calia. Diu de l'aleshores ministre: «la incomunicación en que estuvimos respecto de Nicolau [...] con escasa iniciativa y más enterado como helenista [...] que de la realidad española, sin excluir la peculiar de Cataluña».¹⁸ Sembla, però, que van ser el mateix Alcalá Zamora i Fernando de los Ríos els qui «assumiren el paper de ponents dins el Govern provisional, malgrat que el tema corresponia al ministeri de Nicolau».¹⁹ D'altra banda, Josep M. Lladó i Figueres, secretari de Nicolau, afirma que durant el temps que l'home va estar al capdavant del Ministeri d'Economia el 1931, «com que no entenia el que portava entre mans, passava de tot i dedicava el temps al seu despatx a fer traduccions del grec».²⁰ Tanmateix, segons un estudi fet per M.

¹⁶ Manuel AZAÑA DÍAZ, *Diarios completos. Monarquía, República y guerra civil*, Barcelona, Planeta DeAgostini, 2011, vol. I, p. 158.

¹⁷ Rafael TASIS I MARCA, «En la mort de Lluís...», *Pont Blau*, op. cit., p. 4.

¹⁸ Niceto ALCALÁ ZAMORA, *Memorias*. Planeta, Barcelona, 1998, p. 202.

¹⁹ BALCELLS, op. cit., p. 45.

²⁰ Enric UCCELAY DA CAL, *La Catalunya populista: imatge, cultura i política en l'etapa republicana*.

Encarna Gómez Rojo, el ministre d'Economia sí que hauria intentat fer una reforma agrària, sense èxit, però, per «haber sido rechazados los correspondientes estudios por las fuerzas reaccionarias republicanas contrarias a la reforma dentro del ámbito agrario».²¹ És probable, doncs, que no tota la culpa fos de Nicolau, però que calgués cercar un cap de turc.

Un altre episodi, l'hem trobat a l'abril del 1936 quan Niceto Alcalá Zamora ha de dimitir pressionat per una intensa campanya ordida per tots els polítics, que es mostraren en desacord per la dissolució de les Corts de l'any anterior, i Nicolau d'Olwer va votar a favor de la destitució, com també 237 diputats més. Alcalá Zamora mateix va dir, en saber qui havien estat els que l'havien defenestrat: «La lista de los destituyentes presentaba un desfile vergonzoso de flaquezas humanas» i, referint-se a Nicolau «[...] en cuyas torpes manos se arruinaría el Banco de España y que pocos días antes había anunciado riendo su voto contra la desatinada propuesta».²² Què va moure Nicolau a votar en favor de la destitució? Potser el fet que estava convençut dels arguments d'anticonstitucionalitat de la dissolució de les Corts, o bé el va moure l'animadversió que don Niceto sempre havia manifestat vers la seva gestió com a ministre d'Economia. No hem trobat cap resposta a un pretès desig de venjança personal —tampoc imaginem Nicolau desitjant-la— però creiem que aquesta rialla, de la qual es plany amargament Alcalá Zamora, confirmaria aquest tret característic del nostre home, la fredor i el no entrar en discussions acalorades i saber esperar el moment. Manuel J. Peláez creu que l'animadversió de Niceto Alcalá Zamora vers Nicolau d'Olwer, en les seves memòries, va ser fruit del vot a favor de la seva destitució. Segons aquest autor, el seu judici vers l'exministre d'Economia no es pot prendre en consideració per aquest mateix motiu i perquè a més, en les eleccions del 1936, el líder del PCR va ser el diputat més votat a tot Espanya i el tercer en la llista del Front Popular, i encara el tercer en el Front d'Esquerres a Catalunya.²³ En canvi, Alcalá Zamora, malgrat

na, 1931-1939, Barcelona, La Magrana, 1982, p. 166.

²¹ María Encarnación GÓMEZ ROJO, «Participación política» dins *Historiografía jurídica y económica y pensamiento jurídico-público, social y económico de Manuel Reventós i Barbey (1888-1942)*, cap. 3 de la tesi doctoral del 2006, accessible des de www.eumed.net/tesis/2006/megr/, p. 24.

²² Joaquín TOMÁS VILLARROYA, *La destitución de Alcalá-Zamora*, València, Fundación Universidad San Pablo Ceu, 1988, p. 134.

²³ Manuel J. PELÁEZ ALBENDEA, «Ante el primer centenario del nacimiento de Lluís Nicolau d'Olwer (1888-1961) y de Manuel Reventós i Bordoy (1888-1942)» dins *Annals of the archive of Fer-*

la bona consideració inicial que en tingué per la seva moderació i la seva cultura, no estava content amb la tasca que havia dut a terme. Totes les virtuts de Nicolau elogiades per don Niceto a inicis del 1931, esdevenen amb el temps defectes que no s'estarà pas d'amagar. Diu de Nicolau que «tenia escassa iniciativa». Però realment no es pot reduir la seva tasca de govern a un mer fracàs. Ell no havia pas demanat estar allà, i creiem que va fer tot el que el seu honor —aquest honor que tant horroritzà Ramon Arrufat—, responsabilitats i la conjuntura migrada de recursos li van permetre. En canvi, les opinions d'Azaña semblen més *plácides*, potser perquè aquest, a banda de polític, era també un intel·lectual com el nostre home.

A mesura que transcorre la tardor del 1931 i s'acosta el mes de desembre, la crisi al Govern de la República es fa més palesa. Des de molts llocs es considera Nicolau el ministre a substituir, i Josep Pla ho recull a les cròniques com si d'un parer general es tractés: «El paso de los señores Nicolau d'Olwer y Domingo por Economía será recordado perennemente en este país en el sentido de los pésimos resultados que puede aportar una mística meramente verbal aplicada a los problemas de la realidad».²⁴ Creiem que la dura crítica de Josep Pla no s'ajusta a la realitat del moment. Una realitat que ve marcada pel poc temps que Nicolau va estar dins el Ministeri i per una manca d'experiència en governs *revolucionaris*, com també per la ressaca encara existent de la presència monàrquica durant segles. Per molt republicà que pretengués ser el Govern, no hem de perdre de vista l'heterogeneïtat del republicanisme que conformà el panorama polític el 1931. En contrast amb aquesta visió crua de Pla, en trobem una de més amable i potser realista de Claudi Ametlla referint-se a la gestió de Nicolau:

És al mateix temps el polític assabentat que no posarà mai problemes, si no és per coses que en valguin molt la pena [...] Nicolau potser no deixà al Ministeri que ocupà poc temps —i quins temps! — una empremta molt profunda, però és indubtable que el seu pas pel Govern honorà Catalunya i prestigià el règim [...]

ran Valls i Taberner's Library: studies in the history of political thought, political & moral philosophy, business & medical ethics, public health and juridical literature, Barcelona, PPU, n. 3-4, 1989, pp. 49-70 i 59.

²⁴ Josep PLA I CASADEVALL, *La segunda República española. Una crónica, 1931-1936* [ed. Xavier Pericay], Barcelona, Destino, 2006, p. 308.

El judici sobre la seva acció, o falta d'acció, no podrà ser sempre tan favorable com ara!²⁵

A finals del 1931, Azaña cridà Lluís Nicolau al seu despatx «para la penosa cortesía de decirle que prescindo de sus servicios [...] realmente Nicolau deseaba dejarlo»²⁶ però la seva relació no s'afectà pas per això, Azaña només té bones paraules pel seu exministre d'Economia: «Nicolau es el mejor educado de todos los ministros».²⁷

Del seu entorn més proper

Podem entendre les dures crítiques d'Alcalá Zamora, Indalecio Prieto i de molts altres per desconexió del personatge. Però les que arriben del seu entorn més proper ens han fet plantejar algunes qüestions. En les seves memòries, Amadeu Hurtado considera que Nicolau i Domingo, tot i el gran valor personal que els atribuïa, per si sols no «semblaven indicats»²⁸ per representar Catalunya en el Govern de la República, però en canvi va ser el primer a proposar Nicolau d'Oliver per formar part del comitè revolucionari la tardor del 1931. A Madrid, en canvi, se'l contempla com un polític correcte, «un profesor ponderado [...] autonomista pero centrado»²⁹ i que era l'interlocutor preferit pels republicans espanyols.³⁰ D'altra banda, Domènec Bellmunt fa un retrat de Nicolau absolutament diferent, una imatge creiem que allunyada de la realitat en alguns aspectes:

Fou el ministre catalanista per excel·lència, però un catalanista tan liberal, tan europeu i tan cavaller, que no topà mai amb les resistències, els odis i les hostilitats que suscitaven els ministres regionalistes dels temps de la Monarquia. Don Niceto Alcalá-Zamora l'estima amb un afecte gairebé paternal i als medis polítics

²⁵ AMETLLA, *op. cit.*, p. 92-93.

²⁶ Manuel AZAÑA DÍAZ, *Memorias políticas y de guerra*, Barcelona, Crítica, 1981, vol. I, p. 338.

²⁷ AZAÑA, *Memorias...*, *op. cit.*, vol. I, p. 338.

²⁸ Amadeu HURTADO I MIMÓ, *Quaranta anys d'advocat: història del meu temps: 1894-1936*, Barcelona, Edicions 62, 2011, p. 607.

²⁹ Mercedes CABRERA CALVO-SOTELO, «Proclamación de la República, constitución y reformas» dins *República y guerra en España, (1931-1939)* [Julià, S. Coord.], Madrid, Espasa, 2006, p. 13.

³⁰ UCELAY, *La Catalunya...*, *op. cit.*, p. 137.

de Madrid gaudeix d'un prestigi d'home de talent, cordial, treballador i honorable.³¹

Amadeu Hurtado reconeix que Nicolau d'Olwer va esdevenir políticament una sorpresa per a ell, ja que el coneixia molt poc. El compara amb Cambó, qui havia tingut una certa influència personal pel seu tarannà, però en canvi Nicolau esdevé el prototip de ministre-empleat, és a dir un buròcrata, i com a tal «és un servidor lleial de qui li ha donat la plaça, puntual a les hores d'entrada i sortida de l'oficina».³² Sense ser-ne un elogi, no menysté la lleialtat d'en Nicolau. Hurtado en diu que era un home molt valuós, però alhora remarca: «Amb una ambició freda que, lluny de tota vehemència i fins i tot de desig aparent, l'impulsa a aspirar sempre a algun alt càrrec o a alguna posició de primer pla sense afany de lluïment per una manca de brillantor...».³³

De nou, Bellmunt enalteix la figura d'Olwer i ens trobem en la disjuntiva de no creure'ns-ho del tot, a manca d'altres fonts més imparcials —ni Alcalà Zamora ni Bellmunt ho són—:

En Nic com a ministre del Govern provisional, donà la primera batallada revolucionària amb el decret del cultiu forçós que preparà l'adveniment de la Reforma Agrària. Inicià una política nova d'experiència econòmica negociant amb França i amb Itàlia en circumstàncies difícils i organitzant un pla diplomàtic per afavorir el concert de Tractats de comerç interessantíssim per a l'economia del país.³⁴

I no som proclius a creure'ns Bellmunt perquè, des del mateix partit i per boca de Ramon d'Abadal, li arribaren pressions per tal de ser més enèrgic a Madrid pels afers catalans: «més política i menys administració. És a dir, poseu una mica més de mala intenció catalanista [...] en totes les vostres actuacions i extengueu-les a totes les coses [...] us cal, mancats de l'instint, posar-hi tota la intenció...».³⁵ Però en coherència amb la seva peculiar manera de ser —evitar la confrontació i ser-ne fidel al principi de lleialtat que professava per a qui li havia donat el càrrec—, Nicolau es conduí amb molta cautela i esdevingué ineficaç per als afers catalans a Madrid. Amadeu Hurtado relata en les seves memò-

³¹ Domènec DE BELLMUNT, *Figures de Catalunya*, Barcelona, Catalònia, 1933, p. 266.

³² HURTADO, *Quaranta anys...*, op. cit., p. 608.

³³ *Ibid.*

³⁴ DE BELLMUNT, *Figures de Catalunya...*, op.cit., p. 267.

³⁵ VILÀ I MOLAR, *Correspondència entre Lluís...*, op. cit., p. 133.

ries que «Nicolau es va acantonar en una inhibició que li semblava natural, i per marcar la posició que la seva història política imposava, es limitava a dir amb la fredor de sempre: “Ja he comunicat al Govern que tinc tothora preparada la maleta per anar-me’n si la meua presència es fa incompatible amb Catalunya”».³⁶ Potser tota la culpa no era d’ell. El que sí que és cert és que la Segona República no va gaudir de simpaties dins el món financer, i aquesta hostilitat, segons Javier Tébar, causà entre 1931 i 1932 una gran crisi financera a Espanya³⁷ que no permetria donar sortida als molts problemes econòmics del Govern republicà.

A partir de la derrota del partit que liderava Nicolau d’Olwer, el 1932 s’imposa la refundació del partit incorporant-hi Amadeu Hurtado i Claudi Ametlla, i alhora va suposar copsar de nou que la gent s’estimava més ERC, malgrat haver sacrificat el cantó més conservador del partit; l’equilibri intern n’estava prou ressentit. Un parell de mesos després de presentar la seva baixa, Ferran Soldevila volgué parlar personalment amb Nicolau d’Olwer per explicar-li les seves raons. En les seves memòries en diu: «He lloat més d’un cop en Nicolau. M’he guardat sempre, però, de lloar-lo com a polític. D’altra banda, és un home d’un poder de simpatia com pocs n’hi hagi».³⁸ Sens dubte, es tracta d’una afirmació sincera en la qual es percep que, malgrat l’actuació com a polític d’en Nicolau, Ferran Soldevila sap apreciar altres virtuts del seu company de partit.

Els efectes del 17 d’abril de 1931, quan Nicolau va arribar de Madrid per rebaixar les expectatives d’en Macià, van calar molt fons en determinats sectors d’ERC, sectors que influïren en Macià negativament a l’hora d’un possible acostament entre les dues formacions polítiques. El 1933 Nicolau d’Olwer volia negociar amb Macià el nombre de candidats per poder tenir una minoria pròpia al Congrés, però Macià no estava disposat a transigir, ja que els criteris d’ERC eren clars: «la participació passa per la dissolució de l’entitat i la seva absorció per part d’Esquerra...».³⁹ Així, els possibles acords esdevenen un fracàs perquè ERC ja havia pactat amb la Unió Socialista de Catalunya, deixant de banda al-

³⁶ HURTADO, *Quaranta anys...*, op. cit., p. 609.

³⁷ JAVIER TÉBAR HURTADO, *Reforma, revolución y contrarevolución agrarias. Conflicto social y lucha política en el campo (1931-1939)*, Barcelona, Flor del Viento, 2006, p. 42.

³⁸ FERRAN SOLDEVILA I ZUBIBURU, *Al larg de la meua vida* [int. Ferran Soldevila], vol. I, 1926-1939, Barcelona, Edicions 62, 1970, p. 260.

³⁹ MONTSERRAT BARAS I GÓMEZ, *Acció Catalana (1922-1936)*, Barcelona, Curial, 1984, p. 211.

tres formacions més minoritàries. En un article aparegut a *La Publicitat* el 24 d'octubre de 1933, s'analitza el fracàs de les esquerres. De l'article, es desprèn que ACR va fer el possible per intentar una coalició de totes les esquerres, cosa que, atès el context, hauria estat el més assenyat. S'apel·la a la responsabilitat de tots aquells que no han fet possible la coalició, però també diu: «Els nostres han complert sense excuses el deure que els imposava l'amenaça d'una ofensiva dels enemics de la República. Ara no podem pas desertar».⁴⁰ L'article fa esment també a la ferida en l'amor propi d'ERC per no haver estat ells els impulsors de la iniciativa «deguda a la seva antiquada i ridícula concepció de la vida política del país i dels partits»⁴¹ i d'alguna manera critica un cert caciquisme dins d'ERC. Segons ACR, aquesta fórmula política del passat no pot continuar tenint vigència en la República actual. Però el PCR també continuava aferrat a fórmules passades a les quals pretenia donar un vernís renovellat.

Segons Hurtado, Macià es va mostrar molt influenciat pel seu entorn i també apunta Nicolau directament com a agent d'aquest fracàs: «Havia acceptat el càrrec d'aquesta gestió per pura disciplina, sense cap entusiasme i amb la passivitat aparent de tota la seva acció política».⁴² L'advocat es plany perquè havia tirat per terra el seu pla polític, el qual paradoxalment Nicolau compartia, però creu que aquest no va fer prou i es mostrà massa dúctil sense presentar-hi batalla. De les memòries d'Hurtado es desprèn la poca capacitat de convicció de Nicolau, o més ben dit, la poca predisposició a convèncer.

Ja el 1934, amb l'afar de la Llei de Contractes de Conreu, Acció Catalana es va implicar en la qüestió més del que la seva força com a partit, dins un govern de concentració, representava. Montserrat Baras diu que Hurtado, Esteve i Nicolau, els tres dirigents més importants, s'involucraren personalment en el conflicte.⁴³ La qüestió és que si el fet de mirar d'apaivagar els ànims dels rabassaires amb una reforma social agrària moderada suposava qüestionar la capacitat legislativa de la Generalitat, ¿quin sentit prenia doncs l'Estatut, mitjà pel qual s'havien de modernitzar i transformar les estructures socials catalanes? En les seves memòries, Hurtado diu que ell mateix fou molt conscient del fet que

⁴⁰ *La Publicitat*, 24/10/1933, p. 124, any 55. Aquest número ha estat consultat en paper a la Biblioteca del Parlament de Catalunya, a causa de la mala qualitat de la digitalització, que no en permetia la lectura.

⁴¹ *La Publicitat*, any 55, núm. 18473, 24/10/1933, p. 1.

⁴² HURTADO, *Quaranta anys...*, op. cit., pp. 779 i 780.

⁴³ M. BARAS, *Acció Catalana...*, op. cit., pp. 228-229.

calia trobar una sortida jurídica que acontentés tothom. Aleshores, Martí Esteve va proposar a Nicolau d'Olwer, en qualitat d'exministre i per la seva influència, d'anar a Madrid com més aviat millor, a cercar una solució al conflicte, que amenaçava amb descontrolar-se.⁴⁴ Segons Hurtado, Nicolau «no coneixia l'afer, ni estava preparat per proposar una sortida, ni era el seu fort, com sabem la negociació diplomàtica, i va tornar de Madrid sense portar cap solució».⁴⁵ Aquest record a les memòries de l'advocat contrasten amb el dietari escrit per ell mateix mentre succeïen els fets: «Nicolau resisteix perquè acaba d'arribar de Madrid com a membre de la Comissió de traspassos i no coneix prou l'afer. Tots hi insistim que accepti...».⁴⁶ Certament una contradicció. Es va pressionar molt Lluís Nicolau per tal que acceptés l'encàrrec, ja que calia fer-ho amb certa rapidesa per apaivagar els ànims, però sembla que el nostre home tenia plans per passar un tranquil dia de platja.⁴⁷ No sabem si realment el líder d'ACR estava totalment al marge del que passava, o aquesta actitud obeeix més al fet de prendre's els afers amb la seva calma habitual. Però el cert és que Nicolau va viatjar tot sovint a Madrid, i del que diu Montserrat Baras —«La postura del partit en aquests moments és unànime...»—⁴⁸ es desprèn que potser Nicolau no va tenir una actitud tan passiva ni ploramiques com la que Ricardo Samper li va atribuir. Aquest va informar a Hurtado que Nicolau havia anat a Madrid només per plànyer-se de la situació de Catalunya, i que no va donar a entendre que estava autoritzat a posar-hi fi.⁴⁹ Així, sempre segons Amadeu Hurtado, sembla que Nicolau ja anava predisposat a esperar la desconfiança dels seus envers la seva gestió. Aleshores l'advocat diu que ell mateix va prendre les negociacions i resolgué el tema. Creiem que fou una desautorització de la figura política de Nicolau, i més després de constatar la relativa facilitat amb què es va solucionar tot. Això no obstant, ens sorprèn que Amadeu Hurtado donés crèdit a les paraules de qui havia presentat recurs contra la Llei de Contractes de Conreu i que només volia posar-se de cara a les dretes. Realment no sabem, sinó per testimonis creuats, quina va ser l'actitud de Nicolau d'Olwer, perquè de moment no

⁴⁴ Amadeu HURTADO I MIRÓ, *Abans del sis d'octubre (un dietari)*, Barcelona, Quaderns Crema, 2008, p. 84.

⁴⁵ HURTADO, *Quaranta anys...*, op. cit., p. 833.

⁴⁶ HURTADO, *Abans del sis...*, op. cit., p. 84.

⁴⁷ HURTADO, *Abans del sis...*, op. cit., p. 85.

⁴⁸ BARAS, op. cit., p. 229.

⁴⁹ UCELAY, *La Catalunya...*, op. cit., p. 206.

hem trobat cap reflexió seva en aquest sentit. Sí que sabem que no es mostrà d'acord amb la nova fórmula legal respecte de la Llei de Contractes de Conreu sorgida a l'empara de les Corts republicanes, i diu que «era il·legal, és a dir, anticonstitucional»,⁵⁰ ja que basant-se en l'Estatut aprovat per les mateixes Corts Constituents i que l'havien definit així: «Será la ley básica de la organización político-administrativa de la región autónoma y el Estado español la reconocerá y amparará»,⁵¹ i el fet de modificar un bri una llei sorgida del Parlament de Catalunya era *per se* anticonstitucional. Si Nicolau d'Olwer, segons Amadeu Hurtado, no havia estat capaç de trobar ell mateix una fórmula que acontentés tothom, per què es queixava d'aquesta llei? Estava molest amb Amadeu Hurtado el qual, segons les seves memòries, hauria estat l'artífex d'aquest acord jurídic? No podem sinó especular, perquè en les memòries de l'advocat, Lluís Nicolau hi apareix com un subjecte passiu i sense gaires iniciatives, però ens costa de creure una passivitat total.

Des de la premsa

A l'inici del seu exercici com a ministre d'Economia, Lluís Nicolau i el seu equip estaven molt preocupats per la precària situació en què es trobava el tractat de comerç amb França.⁵² Pla acusà directament el ministre d'Economia, entre d'altres, del caos que impera a Espanya: «Concretamente las gestiones de los señores Prieto, Nicolau y Albornoz lo han impedido con la absurdidad de su política».⁵³ Finalment, el tractat comercial amb França va venir carregat de polèmica, perquè comportava més exigències per a Espanya. Segons Pla, va posar en evidència la poca habilitat de Nicolau, a qui titlla d'ingenu per creure que França concediria a Espanya tracte de favor per haver esdevingut una república.⁵⁴

Durant tot el mes de desembre del 1931 li van caure crítiques per la seva gestió, arreu. La més mordaç la trobem al *Be Negre*. ¿Eren realment fundades les sàtires del *Be Negre* d'inicis de desembre del 1931, respecte de la incapacitat de Nicolau per gestionar els afers polítics del seu partit i del Ministeri, on a

⁵⁰ *El Govern de la Generalitat davant el Tribunal de Garanties constitucionals*, Barcelona, Ed. La Publicitat, 1935, p. 305.

⁵¹ *El Govern de la Generalitat...*, op. cit., p. 306.

⁵² PLA, *La segunda República...*, op. cit., p. 195.

⁵³ PLA, *La segunda República...*, op. cit., p. 217.

⁵⁴ PLA, *La segunda República...*, op. cit., p. 232.

més se'l retrata com més entès en matèria de corbates i absolutament despistat pel que fa als afers polítics?⁵⁵ ¿Eren totes aquestes crítiques el motiu perquè frissés per marxar de Madrid, a tenor del que es llegeix a *La Publicitat*?: «Jo, tant aviat com vegi una escletxa per escapar-me, m'escaparé».⁵⁶

Reflexions finals

De totes les crítiques rebudes, les més ferotges les trobem en boca d'Amadeu Hurtado, el qual, malgrat arribar a ser correligionari de partit, no fou compassiu amb els errors del líder del PCR. Escudat en records llunyans i emparat per la distància, va abocar sobre el paper un seguit de crítiques que podrien haver estat més amables amb qui va gosar acceptar un càrrec que ell mateix havia rebutjat perquè «no era la persona escaient».⁵⁷ De la mateixa manera, volem posar sobre la taula unes paraules d'Eugeni Xammar; com si el nostre home no hagués rebut prou crítiques durant la seva tasca política en uns anys decisius, també se'l va criticar estant ja a l'exili. Quan Josep Irla formà el Govern català a l'exili, Nicolau d'Olwer no en volgué formar part, però en canvi li faltà temps per acceptar —sempre segons el parer de Xammar— «el nomenament d'ambaixador del govern de la República espanyola a Mèxic. Aquesta aversió de Nicolau d'Olwer pels càrrecs catalans i d'altra banda la seva vocació per acceptar qualsevol càrrec que li oferia el govern espanyol, em va semblar sempre un tret misteriós i desconcertant de la personalitat del meu eminent amic».⁵⁸ Malgrat aquestes reflexions de Xammar, no posem en dubte la seva catalanitat «acèrrim catalanista, Nicolau»⁵⁹ ni el seu compromís com a intel·lectual amb els valors democràtics, sempre sense caure «en el parany dels extremismes oposats».⁶⁰ Nicolau mateix en deia, d'això: «Qui són els místics de la democràcia? Els qui assimilen la democràcia, règim polític, a una mena de religió...».⁶¹ Josep

⁵⁵ *El Be Negre*, 1/12/1931.

⁵⁶ *La Publicitat*, 3/12/1931.

⁵⁷ BALCELLS, *op. cit.*, p. 37.

⁵⁸ Eugeni XAMMAR I PUIGVENTÓS, *Seixanta anys d'anar pel món: converses amb Josep Badia i Moret*, Barcelona, Quaderns Crema, 1991, pp. 507-508.

⁵⁹ AMETLLA, *op. cit.*, p. 87.

⁶⁰ Giovanni C. CATTINI, «Cultura política i exili. L'ocàs del republicanisme català» dins Carles SANTACANA [coord.] *Entre el malson i l'oblit. L'impacte del franquisme en la cultura a Catalunya i les Balears (1939-1960)* Catarroja-Barcelona, Afers, 2013, pp. 215-243.

⁶¹ BALCELLS, *Democràcia...*, *op. cit.*, p. 209.

Trueta afirmà que D'Olwer «representava el que el Catalanisme volia ésser: no l'exponent d'una raça, ni potser tan sols d'una llengua, sinó una norma de vida. És a dir, una societat camí de la perfecció».⁶² Una forma diferent de patriotisme, molt allunyada del radicalisme pregon d'Estat Català i altres formacions semblants. Perquè ni en política ni en cap dogma no hi ha veritats absolutes. Així, Nicolau fou ben conscient dels seus errors, bé perquè li recordaren constantment, bé perquè, impregnat d'estoïcisme, en féu una àcida crítica de si mateix: «Els detractors no em bescantaran, suposo, ni per la meua vida privada, ni per la meua activitat acadèmica, sinó per la intervenció que he tingut a la política del nostre país [...] Tot això és història. Es tracta d'un període definitivament clos de la meua vida, que no sento cap dificultat a jutjar de forma objectiva, desinteressada...».⁶³ Sens dubte, com a intel·lectual fou brillant i així el recorden amics i detractors. Però pel que fa a la seva actuació política, no ho va fer a gust de tothom. Tanmateix, això és el que comporta ocupar càrrecs polítics i més fer-ho en temps convulsos com els que li tocà viure. Totes aquestes crítiques vingudes de molts sectors, amb més o menys acarnissament, van evidenciar el que ell deia de si mateix tal com confessà poc abans de les eleccions del 1931: «Jo no tinc ni condicions ni vocació de polític: el que jo faci dins la política molts altres poden fer-ho, i millor...».⁶⁴ Falsa modèstia per part del nostre home? No ho creiem. En canvi sí que veiem injustificat l'acarnissament en el sentit que ell no va triar estar on va estar, es va veure empès per *imperatiu moral*, perquè calia fer-ho. Una altra cosa caldria considerar si ell hagués fet tot el possible per prendre protagonisme, potser sí que s'haurien escatit totes les crítiques que li van caure. Podria haver dimitit passades les primeres setmanes de Govern provisional. Però no ho va fer perquè creia en el que estava fent tot i que era conscient que no tenia la preparació, com la majoria dels polítics que arribaren al Govern de la Segona República i al de la Generalitat. Creia per damunt de tot en els ideals de república, democràcia i llibertat. Per descomptat, creia en el catalanisme, i que mitjançant les tres primeres aquest en sortiria àmpliament beneficiat. Però, per això, primer calia consolidar una república que ja

⁶² Josep TRUETA I RASPALL, «En la mort de Lluís Nicolau d'Olwer» dins *Pont Blau*, núm. 109, gener 1962, pp. 2-7.

⁶³ Lluís NICOLAU D'OLWER [ed. Eulàlia Duran i Montserrat Albet], *Cartes a Hermínia Grau i Aymà*. Barcelona, Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 41.

⁶⁴ Vegeu la carta al Fons Bofill i Mates, capsa 17, grup IV, carta 25, 26 o 28/3/1931, Biblioteca Nacional de Catalunya.

naixia amb profundes mancances de democràcia i llibertat. Per cloure aquest article volem destacar que les seves aportacions com a intel·lectual li serviren per fer política: «Només amb la llibertat política podia la nostra terra assegurar-se la persistència i l'expandiment de la seva cultura»,⁶⁵ malgrat que aquestes aportacions s'hagin perdut pel mar de tanta crítica i les visions que en van tenir els seus coetanis. Per això volem reivindicar la figura de Lluís Nicolau d'Olwer com un dels polítics amb una trajectòria rellevant durant la dècada dels vint i trenta del segle XX, un home que va posar la cultura catalana en el lloc més elevat, i remarcar la seva tasca periodística, en què interpretà el món que l'envoltava amb molts articles escrits plens de crítica i de finor intel·lectual. Com a prova d'aquesta finor ens ha quedat *Calíu*, testimoni d'una època en què, a través dels records dels seus mestres i amics, Lluís Nicolau d'Olwer reflexiona sobre el que li ha aportat cadascun dels seus protagonistes. Un bagatge deutor de tots ells.

⁶⁵ Ramon XURIGUERA I PARRAMONA, «Reflexions sobre Lluís Nicolau d'Olwer» dins *Pont Blau*, núm. 111, març 1962, pp. 73-76.